

Research Paper

Local Knowledge, Livelihoods, and Conservation Policies: An Anthropological Examination of a Conflict in Migratory Bird Ecosystems (Case Study: the Damgahs of Fereydunkenar)*

Seyed Ghasem Hasani^{*1} , Akbar Zamani² ¹ Associate Professor, Department of Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.² Master's degree graduate in sociology, Iran10.22080/jsn. [10.22080/JSN.2026.30851.1135](https://doi.org/10.22080/JSN.2026.30851.1135)Received:
December 19, 2025
Accepted:
May 19, 2026Keywords:
Local knowledge,
livelihoods and
conservation, conflict,
political ecology,
migratory birds.

Abstract

Migratory bird ecosystems in northern Iran—particularly the damgahs (artificial wetlands) of Fereydunkenar—constitute a complex arena where local ecological knowledge, agrarian–fishing livelihoods, and formal environmental conservation policies intersect and collide. Adopting an anthropological perspective, this article examines a persistent environmental conflict embedded in the everyday practices of local communities and challenges simplistic binaries between “local knowledge” and “state regulation.”

On the one hand, farmers and residents of villages surrounding the damgahs rely on accumulated local knowledge and lived experience to actively create and maintain suitable habitats for migratory birds. Through seasonal water management, the transformation of rice paddies into shallow wetlands, and the regulation of land use during non-agricultural periods, they facilitate the attraction, settlement, and feeding of migratory species. These practices play a significant role in sustaining migratory routes and compensating for the loss of natural wetlands caused by urban expansion and land-use change.

On the other hand, during the peak migration season, the same local actors engage in large-scale hunting through the widespread installation of standing fishing nets, leading to the mass capture of migratory birds. This practice stands in clear contradiction to the logic of biodiversity conservation and international wildlife protection norms. The article argues that this contradiction should not be understood merely as a clash between indigenous knowledge and official conservation policy, but rather as an internal paradox within local knowledge itself—one that is continuously reshaped by livelihood pressures, informal economies, and market demand.

Drawing on qualitative data obtained through participant observation, semi-structured interviews, and extensive field notes, the study demonstrates that local environmental practices simultaneously produce and extract nature. Local knowledge thus emerges as a hybrid and strategic form of knowledge that both enables habitat creation and facilitates intensive exploitation. At the same time, environmental governance by state institutions exhibits a dual and often contradictory character: while authorities intervene through market closures, fines, and symbolic enforcement actions, they frequently tolerate or overlook hunting infrastructures within the ecosystems themselves.

The article concludes that the conflict surrounding the damgahs of Fereydunkenar cannot be adequately understood without situating it at the intersection of livelihood insecurity, power relations, and environmental governance. Sustainable conservation strategies, it argues, require moving beyond moralized narratives of “illegal hunting” toward a deeper engagement with the political ecology of local livelihoods and the contradictory nature of conservation practices on the ground.

* **Corresponding Author:** Associate Professor, Department of Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Address: Department of Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: g.hassani@umz.ac.ir
Tel: 09111007140

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Extended Abstract

1. Introduction

Wetland ecosystems and migratory bird corridors are not merely ecological spaces, but politically contested arenas where global conservation imperatives intersect with local livelihood realities. The *Damgah* system of Fereydunkenar, located along the southern coast of the Caspian Sea in northern Iran, represents one of the most complex socio-environmental conflicts in the country. While these man-made wetlands play a crucial role in providing habitat for migratory birds—including endangered species—they have simultaneously become sites of intensive and often illegal bird trapping. This conflict cannot be reduced to ecological degradation alone; rather, it reflects a deeper governance and meaning-making impasse involving indigenous knowledge, political economy, and state-led conservation policies. This study seeks to move beyond the simplistic dichotomy of “illegal hunters versus conservation authorities” and instead examines how competing values, power relations, and knowledge systems shape conservation conflicts in the Damgahs of Fereydunkenar.

2. Research Methodology

This research adopts a qualitative, ethnographic approach grounded in environmental anthropology and political ecology. Fieldwork was conducted through prolonged participant observation within Damgah sites, complemented by in-depth semi-structured interviews with local Damgah owners, hunters, intermediaries, and environmental officers. Data were collected over multiple migratory seasons to capture temporal variations in practices and

narratives. Interviewees were selected using purposive and snowball sampling to ensure access to key local actors embedded in the Damgah system. Fieldnotes, interview transcripts, and relevant policy documents were analyzed using thematic analysis, allowing for the identification of recurring patterns related to livelihood strategies, knowledge production, governance practices, and symbolic interpretations of conservation. This methodological design enabled the extraction of data from within the lived experience of conflict rather than relying solely on external regulatory perspectives.

3. Research Findings

The findings reveal four interrelated thematic dimensions shaping the conservation conflict. First, local actors conceptualize themselves as producers and custodians of the wetland rather than exploiters, framing bird trapping as a legitimate extension of land management and seasonal livelihood practices. Second, indigenous knowledge in the Damgah system operates as a hybrid and strategic form of expertise that combines traditional ecological understanding with modern trapping technologies, transforming conservation-oriented practices into tools of intensive extraction under market pressure. Third, the conflict is underpinned by ontological divergence: while state institutions frame birds as national or global biological heritage, local communities perceive them as divinely sanctioned resources and products of locally maintained ecosystems. Finally, governance in the region is characterized by symbolic enforcement and strategic tolerance, resulting in what can be described as “remote conservation”—where laws exist formally but are inconsistently applied due to political, economic, and security concerns. This has led to chronic mistrust, weakened

institutional legitimacy, and continued ecological degradation.

4. Conclusion

The study concludes that conservation failure in the Damgahs of Fereydunkenar is not primarily the result of weak enforcement or lack of environmental awareness, but rather stems from unresolved structural contradictions between livelihood security, conservation ethics, and power asymmetries in environmental governance. Without addressing distributive and procedural justice, recognizing the hybrid nature of local knowledge, and engaging with the ontological plurality that shapes human–nature relations, conservation policies are likely to remain performative and conflict-generating. The findings underscore the necessity of reconfiguring conservation strategies toward inclusive, context-sensitive governance models that integrate We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

anthropological insight into environmental policymaking. Such an approach is essential to transforming persistent conflict into negotiated coexistence between humans and migratory wildlife.

Funding

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or non-profit sectors.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه موردی: دامگاهان فریدون کنار)*

سیدقاسم حسنی^{۱*}، اکبر زمان^۲ ID

doi 10.22080/jsn. 10.22080/JSN.2026.30851.1135

چکیده

زیست‌بوم‌های پرندگان مهاجر در شمال ایران، به‌ویژه دامگاهان فریدون کنار، عرصه‌ای پیچیده از تعامل دانش محلی، معیشت کشاورزی صیادی و سیاست‌های رسمی حفاظت محیط زیست هستند. این مقاله با رویکردی مردم‌شناختی به واکاوی تعارضی می‌پردازد که در بطن کنش‌های زیست‌محیطی جامعه محلی شکل گرفته است. از یک‌سو، کشاورزان و ساکنان بومی روستاهای پیرامون دامگاهان، با تکیه بر دانش محلی و تجربه زیسته، هر ساله شرایط زیست‌محیطی لازم برای جذب و ماندگاری پرندگان مهاجر را از طریق مدیریت آب، زمین‌های کشاورزی و فضاهای تالابی فراهم می‌کنند. از سوی دیگر، همین کنش‌گران محلی در فصل مهاجرت با استقرار گسترده تورهای ایستاده صیادی، به صید انبوه پرندگان مهاجر می‌پردازند؛ امری که به شکل آشکاری با منطق حفاظت زیست‌محیطی در تعارض است. این پژوهش که بر داده‌های کیفی حاصل از مشاهده مشارکتی، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و یادداشت‌های میدانی استوار است، نشان می‌دهد که تعارض موجود صرفاً تقابلی میان دانش بومی و سیاست رسمی نیست، بلکه شکلی از تناقض درونی در خود دانش و کنش محلی است که در پیوند با فشارهای معیشتی و اقتصاد غیررسمی بازتولید می‌شود. در همین حال، سیاست‌های نهادهای رسمی محیط زیست نیز ماهیتی دوگانه دارند؛ به طوری که از یک‌سو با جمع‌آوری مراکز فروش و اعمال جریمه‌ها مداخله می‌کنند و از سوی دیگر، نسبت به دامها و تورهای صیادی در زیست‌بوم‌ها مدارا یا چشم‌پوشی نشان می‌دهند. مقاله نتیجه می‌گیرد که فهم این تعارض بدون توجه هم‌زمان به معیشت، قدرت و حکمرانی محیط زیست ممکن نیست.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۵/۰۲/۲۹

کلیدواژه‌ها:

مردم‌نگاری محیط زیست، فریدون کنار،

دانش بومی دوگانه، حکمرانی محیط

زیست، تعارض معیشت و حفاظت

* نویسنده مسؤول: سیدقاسم حسنی

آدرس: گروه مردم‌شناسی، دانشگاه مازندران، ایران.

ایمیل: g.hassani@umz.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۱۱۰۰۷۱۴۰

^۱ دانشیار، گروه مردم‌شناسی، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران. g.hassani@umz.ac.ir^۲ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، ایران. akbar.zamani9120@gmail.com

۱. مقدمه

بازتولید زیست‌گاه پرنندگان مهاجر و تأمین منابع غذایی آن‌ها ایفا و عملاً بخشی از کارکرد اکولوژیک تالاب‌های طبیعی را جبران می‌کند.

اما همین دانش بومی، هم‌زمان، در خدمت توسعه فنون بسیار کارآمد و غیرگزینشی صید قرار گرفته است. گذار از شیوه‌های سنتی محدود به روش‌هایی با ظرفیت بالای صید انبوه، نشان می‌دهد که دانش محلی تحت فشار منطق بازار و تقاضای شهری، از ابزاری برای هم‌زیستی انسان و طبیعت به سازوکاری برای استخراج فشرده حیات‌وحش دگرگون شده است. همان‌گونه که آگراوال و گیسون (۱۹۹۹) تأکید می‌کنند، جوامع محلی لزوماً حافظان طبیعی محیط زیست نیستند، بلکه می‌توانند به‌طور هم‌زمان نقش حافظ و بهره‌بردار مخرب را ایفا کنند. از این منظر، دامگاهان فریدون‌کنار عرصه‌ی بروز نوعی دانش بومی دوگانه است که در قلب تعارض حفاظت و معیشت قرار دارد.

درک تعارضات زیست‌محیطی فریدون‌کنار بدون توجه به بُعد اقتصاد سیاسی معیشت ممکن نیست. مطابق تحلیل پولانی (۲۰۰۱)، زمانی که طبیعت به کالا تبدیل می‌شود، منطق سودآوری جای منطق بازتولید اکولوژیک را می‌گیرد. در فریدون‌کنار، صید پرنندگان مهاجر از یک فعالیت مکمل معیشتی برای خانوارهای روستایی به یک شبکه اقتصادی گسترده تبدیل شده است که صیادان، واسطه‌ها، بازارهای شهری و رستوران‌ها را به هم پیوند می‌دهد.

در این چارچوب، زیست‌بوم نه به‌عنوان عرصه‌ای برای حیات مشترک انسان و غیرانسان، بلکه به‌مثابه منبع سرمایه‌گذاری فهم می‌شود که باید بیشترین بازده را در کوتاه‌ترین زمان ممکن تولید کند (Escobar, 1999). در نتیجه، سیاست‌های حفاظتی دولت از سوی کنش‌گران محلی نه به‌عنوان ضرورتی زیست‌محیطی، بلکه به‌عنوان تهدیدی علیه معیشت، حق مالکیت و کنترل محلی بر فضا تلقی می‌شود. صیادان با بازتولید روایتی که خود را سازندگان و مالکان واقعی دامگاه‌ها معرفی می‌کند، در برابر مداخلات رسمی مقاومت می‌کنند و حفاظت را مداخله‌ای بیرونی و تحمیلی می‌دانند (Robbins, 2020).

رایزنز در تبیین رویکرد بوم‌شناسی سیاسی تأکید می‌کند که مسائل محیط زیستی را نمی‌توان صرفاً پدیده‌هایی طبیعی یا اکولوژیک دانست، بلکه این مسائل همواره در بستر روابط قدرت، منافع اقتصادی و تعارضات اجتماعی شکل می‌گیرند (Robbins, 2020). از این منظر، زیست‌بوم‌های تالابی و معبرهای پرنندگان مهاجر تنها پهنه‌هایی طبیعی نیستند، بلکه فضاهایی اجتماعی — سیاسی‌اند که در آن‌ها منطق‌های متفاوت حفاظت، معیشت و قدرت با یکدیگر تلاقی پیدا می‌کنند. در چنین فضاهایی، سیاست‌های جهانی حفاظت محیط زیست با واقعیت‌های محلی بقا، مالکیت و اقتصاد روستایی مواجه می‌شوند و این وضعیت اغلب به شکل‌گیری منازعات پیچیده اجتماعی و محیط زیستی می‌انجامد.

زیست‌بوم پرنندگان مهاجر در منطقه فریدون‌کنار، از باران و سرخورد در استان مازندران، نمونه‌ای برجسته از این وضعیت به‌شمار می‌رود؛ منطقه‌ای که از یک‌سو یکی از مهم‌ترین ایستگاه‌های زمستان‌گذرانی پرنندگان مهاجر در ایران محسوب می‌شود و از سوی دیگر، به کانون یکی از مناقشه‌برانگیزترین تعارضات اجتماعی — محیط زیستی تبدیل شده است.

مسئله اصلی در این منطقه صرفاً کاهش جمعیت پرنندگان یا تخلف از قوانین صید نیست، بلکه شکل‌گیری نوعی بن‌بست حکمرانی و معنا است؛ وضعیتی که در آن دانش محلی، منطق معیشت و سیاست‌های رسمی حفاظت در رابطه‌ای تنش‌آمیز و متناقض با یکدیگر قرار می‌گیرند و هیچ‌یک به‌تنهایی قادر به حل بحران نیستند.

در ادبیات مردم‌شناسی و مطالعات محیط زیست، دانش بومی غالباً به‌عنوان منبعی جایگزین یا مکمل دانش علمی و ابزاری برای تحقق حفاظت پایدار معرفی شده است (Berkes, 2017). با این حال، تجربه دامگاهان فریدون‌کنار این تلقی رمانتیک از دانش محلی را به چالش می‌کشد. در این منطقه، کشاورزان محلی بر پایه دانشی تجربی و انباشته‌شده، در فصل غیرکشاورزی شالیزارهای خود را به تالاب‌های مصنوعی (دامگاه) تبدیل می‌کنند؛ عملی که از یک سو نقشی اساسی در

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرنندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون‌کنار)

این پژوهش استدلال می‌کند که ریشه بحران در فرهنگ سیاسی فضا نهفته است. مسأله اینجاست که چگونه مفاهیمی چون حق، عدالت، مالکیت و حفاظت در ذهن کنشگران مختلف (از صیادان محلی تا محیط‌بانان) معنای متفاوتی پیدا می‌کنند.

پرسش‌های کلیدی پژوهش را می‌توان در سه سؤال مطرح کرد: ۱. چگونه کنش‌گران محلی بین نقش خود به‌عنوان خالق زیست‌بوم و بهره‌کشی مخرب از آن سازگاری ذهنی ایجاد می‌کنند؟ ۲. ساختار قدرت در دامگاه‌ها چگونه از بازتولید دانش بومی برای مقاومت در برابر سیاست‌های رسمی استفاده می‌کند؟ ۳. چرا سیاست‌های حفاظتی در عبور از لایه‌های اجتماعی فرهنگی منطقه ناکام مانده و به حفاظت نمایشی تقلیل یافته است؟

این مقاله با اتکا به داده‌های میدانی و تکنیک‌های مردم‌شناختی (مشاهده مشارکتی و مصاحبه‌های عمیق)، می‌کوشد فراتر از دوگانه صیاد متخلف / محیط‌بان قهرمان، لایه‌های پیچیده این تعارض را واکاوی کند. هدف، ارائه فهمی است که نشان دهد بدون بازتعریف رابطه میان معیشت محلی و حفاظت ملی و بدون به رسمیت‌شناختن پیچیدگی‌های بوم‌شناسی سیاسی منطقه، هرگونه طرح حفاظتی محکوم به شکست یا تولید تنش‌های اجتماعی جدید خواهد بود.

۱. پیشینه پژوهش و مبانی نظری

۱.۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مرتبط با زیست‌بوم‌های تالابی و تعارضات حفاظتی را می‌توان در دو دسته کلی مطالعات اکولوژیک-مدیریتی و مطالعات بوم‌شناسی سیاسی و اجتماعی دسته‌بندی کرد. این دسته‌بندی به درک چندجانبه مسأله تعارض میان حفاظت زیست‌محیطی و معیشت محلی کمک می‌کند.

در ایران، تمرکز اولیه پژوهش‌ها بر تالاب‌های شمال کشور عمدتاً معطوف به جنبه‌های بیولوژیک، تنوع زیستی و شمارش گونه‌ها بوده است. با این حال، در دهه‌های اخیر، گرایش به سمت ابعاد اجتماعی، فرهنگی و تعارضات مربوط به مدیریت منابع طبیعی، به‌ویژه در میان جوامع محلی، افزایش یافته است. مطالعات متعدد در ایران نشان داده‌اند که دانش بومی صرفاً یک انبار اطلاعات نیست، بلکه چارچوبی معنایی و عملی است که معیشت و روابط انسانی را با طبیعت سازمان‌دهی می‌کند. مثلاً پژوهش نوروزی (۱۳۹۸) درباره کشاورزان شمال ایران بیان می‌کند

مداخلات نهادی و سیاست‌های رسمی حفاظت محیط زیست در منطقه فریدون‌کنار، واجد نوعی دوگانگی ساختاری است. نهادهای مسؤول از یک‌سو با اقدامات نمادین نظیر جریمه‌های پراکنده، به بازنمایی اقتدار خود می‌پردازند، اما از سوی دیگر در مواجهه با ساختار قدرت دامگاه‌ها، نوعی عقب‌نشینی استراتژیک را برمی‌گزینند. این وضعیت مصداق بارز مفهومی است که چارلز هندی (Handy, 1989) آن را اسکیزوفرنی مدیریتی می‌نامد؛ وضعیتی که در آن سازمان به دلیل فشارهای متناقض بیرونی و درونی، دچار نوعی شکاف میان هویت اعلامی و عملکرد واقعی می‌شود. در این چارچوب، سازمان محیط زیست از یک سو باید پاسخ‌گوی استانداردهای جهانی حفاظت باشد و از سوی دیگر با واقعیت‌های سرسخت معیشت و قدرت محلی کنار بیاید. نتیجه این تضاد، شکل‌گیری یک حفاظت مجازی است که در آن، قانون تنها بر روی کاغذ و در گزارش‌های اداری اجرا می‌شود؛ درحالی‌که در میدان عمل، منطق صید صیادان همچنان حاکم است. بنابراین نهادهای متولی حفاظت محیط زیست از یک سو برای پاسخ‌گویی به فشارهای رسانه‌ای و افکار عمومی، به اقدامات نمادین مانند جمع‌آوری مقطعی بازارهای فروش یا اعمال جریمه‌های پراکنده دست می‌زنند؛ اما از سوی دیگر، در مواجهه با ساختارهای تثبیت‌شده صید در دامگاه‌ها، نوعی تساهل و چشم‌پوشی عملی را در پیش می‌گیرند. این شکاف میان قانون در سطح گفتمان و عمل در میدان به شکل‌گیری آنچه وست، ایگو و براکینگتون (۲۰۰۶) از آن با عنوان حفاظت نمایشی یاد می‌کنند، انجامیده است. چنین وضعیتی نه تنها به حفاظت مؤثر پرندگان منجر نمی‌شود، بلکه با بازتولید بی‌اعتمادی و تضعیف سرمایه اجتماعی، خود به عاملی برای تشدید تعارضات اجتماعی و زیست‌محیطی بدل می‌گردد (West & Brockington, 2006).

بر اساس این، مسأله اصلی این پژوهش واکاوی چگونگی شکل‌گیری و بازتولید تعارض میان دانش محلی، معیشت روستایی و سیاست‌های رسمی حفاظت در زیست‌بوم پرندگان مهاجر فریدون‌کنار است. این مقاله با اتکا به رویکرد مردم‌شناختی و بوم‌شناسی سیاسی، می‌کوشد نشان دهد که حفاظت محیط زیست در این منطقه نه صرفاً یک مسأله فنی یا حقوقی، بلکه پدیده‌ای عمیقاً اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است. استدلال اصلی آن است که بدون فهم معانی بومی حق، مالکیت، معیشت و حفاظت و بدون به رسمیت‌شناختن پیچیدگی‌های قدرت و اقتصاد محلی، سیاست‌های حفاظتی نه تنها ناکارآمد خواهند بود، بلکه می‌توانند به بازتولید بی‌عدالتی و تخریب بیشتر محیط زیست بینجامند.

و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای پیمایشی درباره شکار غیرقانونی پرندگان در فریدون کنار نشان می‌دهند که این فعالیت نه صرفاً به‌عنوان یک رفتار انحرافی فردی، بلکه در پیوند با ساختارهای معیشتی، شبکه‌های اقتصادی محلی و هنجارهای اجتماعی تداوم می‌یابد. نتایج این مطالعه تأکید می‌کند که شکار پرندگان در این منطقه در بستر پیچیده‌ای از وابستگی اقتصادی و ضعف سازوکارهای اجرایی حفاظت شکل گرفته و قابل تقلیل به تخلف صرف نیست (Mir Mohamad Tabar et al., 2025).

در سطح بین‌المللی، ادبیات غنی و گسترده‌ای پیرامون تعارضات انسان-حیات‌وحش و انسان-دولت در مناطق حفاظت‌شده وجود دارد که برای مطالعه موردی فریدون کنار نیز بسیار مرتبط است. آدامز و هاتمن (۲۰۰۷) مفهوم حفاظت از راه اخراج را معرفی کردند که بیان می‌کند تلاش دولت‌ها برای جداسازی کامل فضای انسانی از فضای حیات‌وحش می‌تواند باعث مقاومت‌های خشونت‌آمیز و آسیب‌های بیشتر به محیط زیست شود. این دیدگاه به درک چرایی مقاومت جوامع محلی در برابر سیاست‌های حفاظت صلب کمک می‌کند. بوسچر (۲۰۱۳) نیز با مفهوم طبیعت نئولیبرال نشان داد که حفاظت محیط زیست در بسیاری از نقاط جهان، ابزاری برای انباشت سرمایه شده است. او استدلال می‌کند که تبدیل گونه‌های مهاجر به کالاهای اکوتوریستی یا منابع استخراجی، موجب تعارض و رقابت میان ذی‌نفعان مختلف شده است. در پژوهش دیگر، بر اهمیت عدالت رویه‌ای در مدیریت منابع طبیعی تأکید شد و نشان داده شد که مشارکت واقعی بومیان در تصمیم‌گیری، کلید موفقیت در حفاظت و حفظ دانش بومی است. در نبود چنین مشارکتی، دانش بومی ممکن است به جای حمایت از حفاظت، به ابزار دور زدن قانون تبدیل شود. مشارکت واقعی بومیان در تصمیم‌گیری، کلید موفقیت در حفاظت و حفظ دانش بومی است؛ نبود چنین مشارکتی، دانش بومی ممکن است به جای حمایت از حفاظت، به ابزار دور زدن قانون تبدیل شود (Ruano-Chamorro & Cinner, 2022).

در مجموع، مطالعات داخلی و خارجی مرتبط با تالاب‌ها و زیست‌بوم‌های پرندگان مهاجر نشان می‌دهند که پژوهش‌ها از تمرکز صرف بر ابعاد اکولوژیک و زیستی، به سمت توجه به ابعاد اجتماعی، فرهنگی و سیاسی

که دانش محلی درباره چرخه‌های زیستی و رفتار پرندگان مهاجر نه تنها به تنظیم فعالیت‌های کشاورزی و شکار کمک می‌کند، بلکه بخشی از هویت فرهنگی و امنیت غذایی جامعه است. او تأکید می‌کند که این دانش در مواجهه با تغییرات سیاسی و اقتصادی همچنان در حال بازتعریف و تطبیق است (نوروزی، ۱۳۹۸).

جنسی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه تعارضات در تالاب انزلی، بر اهمیت شناخت ساختارهای قدرت محلی و شبکه‌های اجتماعی در مدیریت منابع تأکید کرده و نشان داده‌اند که بدون درک این ساختارها، تلاش‌های حفاظتی با شکست مواجه خواهد شد. خوش سیرت و همکارانشان در پژوهش‌شان نشان دادند که وجود و «دسترسی آسان منابع در مناطق طبیعی» به‌صورت یک عامل انگیزاننده باعث بهره‌برداری مستمر و مقاومت بومیان در برابر محافظت می‌شود و مقاومت آنان نه ناشی از «حرص» بلکه ناشی از تلاش برای بقا و معیشت است. همچنین دولت و سازمان محیط زیست در تلاش برای کنترل این بهره‌برداری هستند، لیکن سخت‌گیری‌ها خود موجب افزایش تعارض و مقاومت شده‌اند. مطالعه بیان می‌کند که این تعارض‌ها طی دو دهه منجر به نوعی صلح میان جامعه محلی و محیط‌بانان شده است، به‌گونه‌ای که تنش‌ها کاهش یافته اما محیط زیست بیشترین آسیب را دیده است.

مقاله با عنوان «تحلیلی بر چالش‌ها و آسیب‌پذیری تاب‌آوری فرهنگی در اجتماع بومی (مطالعه موردی تالاب‌های محلی فریدون کنار)» نشان می‌دهد که اجتماع بومی دامگاه‌داران یا تکیه بر ساختارهای مدیریتی سنتی و دانش فرهنگی خود، توانسته‌اند در برابر فشارهای ناشی از مدرنیزاسیون، شهری‌شدن و مداخلات بیرونی تا به امروز مقاومت کرده و تداوم یابند. با این حال، مقاله هشدار می‌دهد که این تاب‌آوری فرهنگی امروزه با تهدیدات ساختاری جدیدی روبه‌روست که ریشه در تغییرات شتابان محیطی و سیاست‌های رسمی دارد. نویسنده تأکید می‌کند که پتانسیل تاب‌آوری این اجتماع بومی نباید نادیده گرفته شود، بلکه باید به‌عنوان فرصتی برای پایداری زیست‌بوم و جلب مشارکت آگاهانه جوامع محلی در حفظ تالاب‌ها قلمداد گردد. این مطالعه بر ضرورت درک عمیق پیوند میان فرهنگ و پایداری محیط زیستی جهت کاهش آسیب‌پذیری جوامع بومی تأکید دارد (حسنی، ۱۳۹۷). در پژوهشی اخیر، میرمحمدتبار

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون کنار)

نظام‌های معنایی در میدان مطالعه به کار گرفته شده‌اند، نه به‌عنوان گزاره‌هایی قطعی که پژوهش صرفاً در پی اثبات آن‌ها باشد.

این پژوهش بر مبنای رویکرد مردم‌شناسی انتقادی و با بهره‌گیری از نظریات بوم‌شناسی سیاسی، عدالت محیط زیستی، دانش بومی، هستی‌شناسی سیاسی و حکمرانی محیط زیست شکل گرفته است. این رویکردها تلاش می‌کنند تعارضات زیست‌محیطی را نه صرفاً به‌عنوان مسأله‌ای فنی یا مدیریتی، بلکه به‌مثابه پدیده‌ای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تحلیل کنند. در این چارچوب، محیط زیست عرصه‌ای برای تقابل منافع، نظام‌های دانایی و شیوه‌های متفاوت فهم و زیست تلقی می‌شود.

۱. بوم‌شناسی سیاسی و عدالت توزیعی

بوم‌شناسی سیاسی فراتر از تحلیل‌های صرفاً اکولوژیک، به بررسی نحوه توزیع نابرابر هزینه‌ها و منافع ناشی از سیاست‌های حفاظتی می‌پردازد (Robbins, 2020). در این رویکرد، کنش‌گران محلی صرفاً بهره‌برداران منابع طبیعی نیستند، بلکه در چارچوب روابط قدرت، سیاست‌های اقتصادی و ساختارهای حکمرانی عمل می‌کنند. پولانی (۲۰۰۱) نشان می‌دهد که جوامع محلی در مواجهه با گسترش منطق بازار، برای حفظ استقلال معیشتی و اقتصادی خود راهبردهای متنوعی اتخاذ می‌کنند. در همین راستا، اشنایرگ (Schnaiberg, 2008) در نظریه چرخه ادواری تولید بیان می‌کند که نظام سرمایه‌داری مدرن، به‌واسطه وابستگی مستمر به رشد اقتصادی و افزایش تولید، فشار فزاینده‌ای بر منابع طبیعی وارد می‌کند. در این چرخه، دولت‌ها، بازار و ساختارهای اقتصادی به سمت بهره‌برداری بیشتر از طبیعت سوق پیدا می‌کنند و پیامد آن تشدید تخریب محیط زیست و تعارضات اجتماعی است. از منظر این نظریه، بحران‌های زیست‌محیطی تنها ناشی از رفتار فردی یا ضعف مدیریتی نیستند، بلکه ریشه در ساختارهای کلان اقتصادی و منطق انباشت سرمایه دارند. همچنین نظریه عدالت محیط زیستی بر این نکته تأکید دارد که تعارضات زیست‌محیطی اغلب بازتابی از نابرابری‌های اجتماعی و توزیعی هستند (Martinez-Alier, 2023). از این منظر، مسأله حفاظت تنها به حفظ منابع طبیعی محدود نمی‌شود، بلکه به چگونگی توزیع قدرت، منافع و هزینه‌های حفاظت نیز مربوط است.

۲. دانش بومی به‌مثابه دانشی پویا و قدرت‌مند

در رویکردهای جدید، دانش بومی پدیده‌ای ایستا و سنتی تلقی نمی‌شود، بلکه دانشی پویا و در حال بازتولید است که در تعامل با ساختارهای قدرت، اقتصاد و سیاست شکل می‌گیرد. اگر اووال (۲۰۰۵) با طرح مفهوم محیط زیست‌گرایی نشان می‌دهد که دانش محلی در فرآیندهای

حفاظت محیط زیست حرکت کرده‌اند. این مطالعات بر نقش دانش بومی، ساختارهای قدرت محلی، شیوه‌های معیشتی و نحوه مداخله دولت در مدیریت منابع طبیعی تأکید داشته و نشان داده‌اند که سیاست‌های حفاظتی بدون درک زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی جوامع محلی، با چالش‌ها و مقاومت‌های متعددی مواجه می‌شوند. همچنین پژوهش‌های جدیدتر بر اهمیت مشارکت واقعی جوامع بومی و توجه به تجربه زیسته کنش‌گران محلی در فرآیند حفاظت تأکید کرده‌اند. با وجود این پیشرفت‌ها، در ادبیات پژوهشی هنوز کمبود جدی مطالعات مردم‌نگارانه و مردم‌شناختی درباره تعارض میان دانش بومی، شیوه‌های معیشتی و سیاست‌های رسمی حفاظت، به‌ویژه در تالاب‌های شمال ایران و منطقه فریدون‌کنار، مشاهده می‌شود. به‌طور خاص، پارادوکس میان تولید و حفظ زیست‌بوم توسط کشاورزان و تخریب همان زیست‌بوم از طریق شکار توسط همین کنش‌گران کم‌تر در قالب یک واحد تحلیل اجتماعی - فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین، پیوند میان دانش بومی، ساختارهای قدرت محلی و سیاست‌های رسمی حفاظتی، همچنان نیازمند تحلیل عمیق‌تری است. بر اساس این، پژوهش حاضر تلاش می‌کند با تمرکز بر تجربه زیسته کنش‌گران محلی و فرآیندهای معنابخشی به محیط زیست، این خلاء پژوهشی را بررسی کند. این پژوهش با اتکا به چارچوب نظری هستی‌شناسی سیاسی (Blaser, 2013; Escobar, 2020)، تعارض موجود را نه صرفاً به‌عنوان تخلفی قانونی، بلکه به‌مثابه تقابل دو شیوه زیست و دو نظام معنایی در یک فضای مشترک تحلیل می‌کند تا از این رهگذر، فهمی عمیق‌تر از چالش‌های حفاظت تالاب‌های فریدون‌کنار ارائه دهد.

۲.۲. مبانی نظری رفت قبل پیشینه

در این پژوهش، نظریه نه به‌منظور استخراج فرضیه‌های از پیش تعیین شده، بلکه به‌عنوان حساسیت نظری در فهم و تفسیر داده‌های میدانی به کار گرفته شده است. در سنت پژوهش‌های کیفی و مردم‌نگارانه، نظریه بیش از آنکه چارچوبی برای آزمون فرضیه باشد، ابزاری مفهومی برای هدایت مشاهده، فهم تجربه زیسته کنش‌گران و تفسیر لایه‌های پنهان روابط اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. از این منظر، مفاهیم و رویکردهای نظری مورد استفاده در پژوهش حاضر، به‌عنوان دریچه‌هایی تحلیلی برای فهم تعارضات محیط زیستی، شیوه‌های معیشتی، روابط قدرت و

فهم شوند و نه صرفاً به عنوان انحراف یا تخلف (Beirne & South, 2007). از این منظر، برچسب‌گذاری برخی کنش‌های محلی به عنوان جرم زیست‌محیطی، بخشی از فرآیند تعریف مشروعیت استفاده از طبیعت در ساختارهای حکمرانی است. در ادبیات جرم‌شناسی محیط زیست، نظریه‌های یادگیری اجتماعی و خنثی‌سازی نقش مهمی در توضیح رفتارهای مرتبط با تخلفات زیست‌محیطی دارند. در این راستا، میرمحمدی تبار و همکاران (۲۰۲۳) نشان می‌دهند که کنش‌های مرتبط با جرائم محیط زیستی در ایران از طریق فرآیندهای یادگیری اجتماعی در شبکه‌های محلی و همچنین از طریق تکنیک‌های خنثی‌سازی اخلاقی تداوم می‌یابد. این فرآیندها به کنش‌گران اجازه می‌دهد رفتارهای خود را در چارچوب‌های اخلاقی و معیشتی توجیه کرده و آن را نه به عنوان تخلف، بلکه به عنوان ضرورت بقا بازتعریف کنند (Mir Mohamad Tabar et al., 2023).

۴. حکمرانی چندسطحی و نقد صنعت حفاظت

نظریات حکمرانی چندسطحی بر این نکته تأکید دارند که مدیریت محیط زیست حاصل تعامل پیچیده میان دولت‌ها، نهادهای محلی، سازمان‌های بین‌المللی و جوامع بومی است. در این چارچوب، حفاظت محیط زیست تنها یک پروژه فنی نیست، بلکه فرآیندی سیاسی و اجتماعی است که در بستر روابط قدرت شکل می‌گیرد. بروکینگتون و ایگو (۲۰۰۶) در نقد صنعت حفاظت نشان می‌دهند که برخی پروژه‌های حفاظتی بیش از آنکه به بهبود واقعی زیست‌بوم‌ها منجر شوند، در جهت تولید مشروعیت سیاسی و نمادین برای دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی عمل می‌کنند. بوشیر (۲۰۱۳) نیز با طرح مفهوم طبیعت تثلیث‌رئال استدلال می‌کند که سیاست‌های حفاظتی در بسیاری از موارد با منطق بازار و فرآیندهای کالایی‌سازی طبیعت پیوند خورده‌اند. مک‌گارل و گیبز (McGarrell & Gibbs, 2014) در ادبیات جرائم زیست‌محیطی و حکمرانی حفاظت تأکید می‌کنند که اثربخشی سیاست‌های حفاظتی نه تنها به طراحی قوانین، بلکه به ظرفیت اجرایی، هماهنگی نهادی و میزان پذیرش اجتماعی در سطوح محلی وابسته است. آنان نشان می‌دهند که شکاف میان سیاست‌گذاری رسمی و واقعیت‌های میدانی می‌تواند به ناکارآمدی ساختاری در اجرای سیاست‌های حفاظت و تداوم انواع تخلفات یا مقاومت‌های محیط زیستی منجر شود.

حکمرانی و مدیریت منابع طبیعی، به صورت مداوم بازتعریف و بازسازمان‌دهی می‌شود. برکس (۲۰۱۸) نیز دانش بومی را نوعی دانش کاربردی می‌داند که در پاسخ به شرایط متغیر اقتصادی، اجتماعی و محیطی تحول می‌یابد. در این چارچوب، دانش محلی می‌تواند هم در خدمت حفاظت از زیست‌بوم و هم در جهت بهره‌برداری فشرده از منابع طبیعی قرار گیرد. این دیدگاه، نگاه‌های ذات‌گرایانه و رمانتیک به دانش بومی را به چالش می‌کشد و بر ماهیت هیبریدی و تاریخی آن تأکید می‌کند. در همین راستا، لینچ و استرترسکی (Lynch & Stretesky, 2002) در رویکرد اقتصاد سیاسی محیط زیست تأکید می‌کنند که شیوه‌های بهره‌برداری از طبیعت و حتی شکل‌گیری دانش‌های محلی، جدا از ساختارهای اقتصادی و مناسبات قدرت قابل فهم نیستند. از منظر آنان، نظام‌های اقتصادی و الگوهای نابرابر توسعه می‌توانند دانش و کنش‌های محیط زیستی را به سمت بهره‌برداری فشرده و کالایی‌سازی منابع طبیعی سوق دهند. این رویکرد نشان می‌دهد که دانش بومی نه صرفاً محصول سنت و فرهنگ، بلکه نتیجه تعامل مستمر میان معیشت، ساختارهای اقتصادی و روابط قدرت است.

۳. هستی‌شناسی سیاسی و تعارض در معنا

یکی از رویکردهای مهم در مطالعات انتقادی محیط زیست، هستی‌شناسی سیاسی است که توسط اندیشمندانی چون اسکوبار (۲۰۲۰) و بلزر (۲۰۱۳) توسعه یافته است. این رویکرد بر این فرض استوار است که تعارضات محیط زیستی صرفاً ناشی از اختلاف منافع مادی نیستند، بلکه از تفاوت در شیوه‌های فهم، معنا دادن و تجربه جهان ناشی می‌شوند. از منظر هستی‌شناسی سیاسی، گروه‌های مختلف اجتماعی ممکن است درباره مفاهیمی چون طبیعت، منابع طبیعی یا حفاظت برداشت‌های متفاوت و حتی متعارضی داشته باشند. در چنین شرایطی، سیاست‌های رسمی حفاظت زمانی با چالش مواجه می‌شوند که تنها یک نظام دانایی و یک روایت مسلط را مشروع تلقی کرده و سایر شیوه‌های فهم جهان را نادیده بگیرند یا نامعتبر بدانند (Blaser, 2013). در امتداد این رویکرد، جرم‌شناسی سبز (نیز تأکید می‌کند که آنچه در گفتمان رسمی به عنوان جرم زیست‌محیطی یا تخلف از قوانین حفاظت تعریف می‌شود، لزوماً در همه زمینه‌ها یک رفتار ذاتاً مجرمانه نیست، بلکه برساخته‌ای حقوقی - سیاسی است که در چارچوب روابط قدرت شکل می‌گیرد. در این نگاه، کنش‌هایی مانند شکار یا بهره‌برداری از منابع طبیعی باید در بستر شرایط فرهنگی، معیشتی و اقتصادی جوامع محلی

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون کنار)

برخی فعالیت‌ها در منطقه، رعایت اصل رازداری و گمنامی حیاتی بود. تا از هرگونه آسیب احتمالی به مشارکت‌کنندگان جلوگیری شود. همچنین، پژوهش‌گر آگاهانه از قضاوت اخلاقی در حین گردآوری داده‌ها پرهیز کرد تا بتواند منطق درونی صیادان را از دیدگاه خودشان درک کند (Fetterman, 2019).

داده‌های حاصل از یادداشت‌های میدان و پیاده‌سازی مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل تماتیک مورد واکاوی قرار گرفتند. در این پژوهش از رویکرد تحلیل تماتیک انعکاسی براساس الگوی برن و کلارک (2022) استفاده شد که در آن فرآیند تحلیل به صورت انعطاف‌پذیر و مبتنی بر تعامل مستمر پژوهش‌گر با داده‌ها انجام می‌شود. کدهای اولیه استخراج و سپس در قالب مقولات اصلی (مانند چهار تم اصلی از جمله دانش بومی دوگانه و دوگانگی حفاظتی) دسته‌بندی شدند تا با چارچوب نظری بوم‌شناسی سیاسی تطبیق داده شوند. فرآیند کدگذاری به این صورت انجام شد که ابتدا داده‌های مصاحبه و یادداشت‌های میدانی به صورت خط‌به‌خط مطالعه و کدگذاری اولیه انجام گرفت. در مرحله دوم، کدهای مشابه در قالب کدهای متمرکز ادغام شدند و در نهایت با بررسی روابط میان کدها، تم‌های اصلی و فرعی استخراج شدند. این فرآیند به صورت رفت‌وبرگشتی بین داده‌ها، کدها و تم‌ها انجام شد تا از کفایت تفسیری اطمینان حاصل شود. علاوه بر این، تحلیل مردم‌شناسی انتقادی به کار گرفته شد تا فراتر از توصیف صرف، ساختارهای قدرت، تعارضات نهادی و پیچیدگی‌های حکمرانی محیط زیست واکاوی شود (Carspecken, 2013).

۳ یافته‌ها و بحث

همان‌گونه در بالا هم اشاره شد، برای سازمان‌دهی و تبیین بهتر داده‌ها، از روش تحلیل تماتیک بهره گرفته شده است که طی آن، پس از کدگذاری اولیه، مفاهیم و الگوهای تکرارشونده در داده‌ها شناسایی و در قالب تم‌های اصلی دسته‌بندی شدند. فرآیند استخراج تم‌ها شامل چند مرحله بود: ابتدا یادداشت‌های میدانی و متون مصاحبه به دقت خوانده شدند و کدهای اولیه مرتبط با موضوعات کلیدی تعارضات زیست‌بومی، دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی تعیین گردید. سپس این کدها به صورت تجمعی تحلیل شده و در نهایت چهار تم اصلی براساس فراوانی، اهمیت مفهومی و ارتباط متقابل آن‌ها شکل گرفت:

۱. دانش بومی دوگانه: هم‌زیستی و بهره‌کشی

در مجموع، این پژوهش با ترکیب رویکردهای بوم‌شناسی سیاسی، عدالت محیط زیستی، نظریه‌های دانش بومی، هستی‌شناسی سیاسی و حکمرانی چندسطحی، تلاش می‌کند تعارضات زیست‌محیطی را به عنوان پدیده‌ای چندلایه و فراتر از مسأله‌ای صرفاً مدیریتی تحلیل کند. این چارچوب نظری امکان بررسی هم‌زمان نقش ساختارهای قدرت، شیوه‌های معیشتی، نظام‌های دانایی و تفاوت‌های معنایی در شکل‌گیری تعارضات محیط زیستی را فراهم می‌کند و مبنایی مفهومی برای تحلیل تجربه کنش‌گران محلی و سیاست‌های حفاظتی در پژوهش حاضر فراهم می‌کند.

۲ روش تحقیق

این پژوهش با تکیه بر رویکرد کیفی و مردم‌نگاری محیط زیست، به دنبال فهم عمیق و چندلایه از تعارض میان دانش بومی، معیشت محلی و سیاست‌های حفاظتی در زیست‌بوم پرندگان مهاجر فریدون‌کنار است. این رویکرد کیفی، امکان درک فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی را در زمینه واقعی و روزمره فراهم می‌کند که روش‌های کمی معمولاً از آن عاجزند (Hammersley & Atkinson, 2007). میدان تحقیق شامل دامگاه‌های منطقه فریدون‌کنار، (سوته، ازباران) است. به دلیل حساسیت‌های امنیتی و فضای بی‌اعتمادی صیادان نسبت به غریبه‌ها و نهادهای دولتی، ورود به میدان از طریق گلوله‌برفی محلی و با تکیه بر واسطه‌های کلیدی صورت گرفت.

در این پژوهش از تلفیق دو تکنیک برای دستیابی به اعتبار داده‌ها استفاده شد: مشاهده مشارکتی: پژوهش‌گر در فصول صید (پائیز و زمستان) در محل دامگاه‌ها حضور یافت تا فرآیند مدیریت آب، نحوه تعامل با پرندگان مهاجر و سازوکارهای صید را از نزدیک مشاهده کند. این تکنیک اجازه داد تا تفاوت میان آنچه مردم می‌گویند و آنچه انجام می‌دهند، آشکار شود (Dewalt & Dewalt, 2011). مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته: با ۲۵ نفر از کنش‌گران شامل دامگاه‌داران با سابقه، صیادان منطقه، فروشندگان بازار پرند و فعالان محیط زیست مصاحبه شد. مشارکت‌کنندگان شامل مردان ۲۸ تا ۷۲ ساله بودند و زنان به دلیل ساختار فرهنگی فعالیت‌های دامگاهی در این حوزه حضور مستقیم نداشتند. از نظر شغلی، نمونه‌ها شامل دامگاه‌داران سنتی، صیادان فصلی، واسطه‌های فروش (دلالان بازار محلی) و چند کنش‌گر محیط زیستی محلی بودند. این تنوع به منظور پوشش طیف مختلف دیدگاه‌ها در شبکه صید و حفاظت انتخاب شد. انتخاب نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به مرحله اشباع نظری ادامه یافت. با توجه به ماهیت

یکی از برجسته‌ترین یافته‌های میدانی این پژوهش، وجود دانش بومی دوگانه در میان کشاورزان و صیادان منطقه فریدون کنار است؛ دانش و مهارتی که از یک سو زیست‌بوم تالابی را بازتولید و محافظت می‌کند و از سوی دیگر، به‌عنوان ابزاری برای بهره‌کشی فشرده از پرندگان مهاجر به کار می‌رود. این تضاد، یکپارچگی و ثبات دانش بومی سنتی را زیر سؤال می‌برد و نشان می‌دهد که دانش بومی تحت تأثیر تغییرات اقتصادی و اجتماعی به گونه‌ای استراتژیک بازتعریف شده است. این یافته با نظریات برکس (۲۰۱۸) درباره دانش بومی کاربردی همخوانی دارد؛ دانشی که نه صرفاً حفاظتی، بلکه پاسخ‌گو به الزامات اقتصادی و اجتماعی است. همچنین آگراوال (۲۰۰۵) به درستی اشاره کرده است که دانش بومی، در قالب تکنولوژی قدرت عمل و نقش دوگانه‌ای در حفاظت و استخراج ایفا می‌کند.

این داده‌ها نشان می‌دهد که دانش بومی به‌مثابه یک نظام انعطاف‌پذیر و در حال تحول است که پاسخ‌گوی فشارهای اقتصادی، تغییرات زیست‌محیطی و سیاست‌های حفاظتی است. درحالی که حفظ تالاب‌های مصنوعی بیان‌گر آگاهی و تعهد فرهنگی-اکولوژیکی است، شیوه‌های نوین صید بازتاب‌دهنده اقتضات اقتصادی و فشار بازار است که بر این دانش سنتی تأثیر گذاشته است. این دوگانگی پیچیده، پیش‌فرض‌های کلاسیک مردم‌شناسی محیط زیست را به چالش می‌کشد که در آن دانش بومی صرفاً به‌عنوان نیرویی محافظتی و مثبت دیده می‌شود (Berkes, 2018). از سوی دیگر، این یافته‌ها در چارچوب اقتصاد سیاسی پولانی (۲۰۰۱) قابل تحلیل است جایی که تبدیل طبیعت به کالا و فشار بازار، دانش بومی را تحت سلطه منطقی سودآوری قرار می‌دهد و آن را به ابزاری برای بهره‌کشی حداکثری تبدیل می‌کند. این رویکرد نشان می‌دهد که دانش بومی نه ایستا، بلکه هیبریدی است و تحت تأثیر فرآیندهای اقتصادی و قدرت بازتعریف می‌شود.

۲. اقتصاد سیاسی معیشت و بازارمحوری

۳. دوگانگی ساختاری در سیاست‌های حفاظتی

۴. بازتولید تعارض از منظر معناشناسی و هویت

این چهار تم به‌عنوان چارچوب تحلیلی بخش یافته‌ها انتخاب شدند تا پیچیدگی‌های موجود در تعامل میان جامعه محلی، دانش بومی و سیاست‌های رسمی حفاظت محیط زیست در زیست‌بوم فریدون کنار را به شکلی دقیق و جامع بازتاب دهند. در ادامه، هر تم به تفصیل با ارائه داده‌های میدانی، نقل قول‌های مرتبط و تحلیل نظری ارائه می‌شود.

دانش بومی دوگانه: هم‌زیستی و بهره‌کشی

یادداشت میدانی شماره ۳۱ (۵ آذر ۱۴۰۴): در بازدید از یکی از دامگاه‌های قدیمی، مشاهده کردم کشاورزان به دقت مسیرهای آب را برای ورود به تالاب‌های مصنوعی مدیریت می‌کنند. یکی از آنان گفت: "این مسیرها را برای رفاه پرندها ساخته‌ایم، سال‌هاست که این زمین‌ها خانه آن‌ها است." اما افراد کشاورزی از همان اطراف، با تورهای ایستاده به شکار می‌پردازند. یکی از جوانان محل در مصاحبه اذعان داشت: "ما از همین تورها استفاده می‌کنیم تا بتوانیم خانواده‌هایمان را اداره کنیم؛ این کار برای ما یک منبع درآمد مهم است." برای من سؤال بود که قیمت محصولات کشاورزی که امسال چندین برابر نسبت به سال قبل بود، چرا همچنان این دام‌های تور بیشتر شده است. نقل قول از صیاد باتجربه (۲۴ آذر ۱۴۰۴): "پدرم همیشه می‌گفت پرندها را باید حفظ کرد چون نشانه باران و برکت‌اند؛ ولی حالا باید دنبال نان بود، بازار هم شرایط سختی دارد." یادداشت میدانی شماره ۳۵ (۲۶ آبان ۱۴۰۴): بررسی روش‌های صید و به دام انداختن پرندگان تأثیرات زیست‌محیطی منفی و کاهش تنوع گونه‌ها را در پی دارد. نقل قول از کشاورز جوان (۳۰ آبان ۱۴۰۴): "اگر بخوایم فقط محافظ باشیم، زندگی‌مان سخت می‌شود. باید بین حفظ طبیعت و تامین معاش تعادل برقرار کنیم."

جدول تم ۱. دانش بومی دوگانه هم‌زیستی و بهره‌کشی

مقوله‌ها	مفاهیم (کدهای متمرکز)	کدهای اولیه
	مدیریت اکولوژیک تالاب	مدیریت مسیرهای آب، تنظیم آب‌بندان‌ها، تجربه سالانه آب‌گیری تالاب
هم‌زیستی انسان و طبیعت	بازتولید زیستگاه پرندگان	حفظ شالیزارهای آب‌گرفته، ایجاد فضای تغذیه پرندگان، شناخت زمان مهاجرت
	معانی فرهنگی و نمادین پرندگان	باورهای فرهنگی درباره برکت بودن پرندگان، روایت‌های محلی درباره پرندگان، سنت‌های مرتبط با شکار
دانش بومی سنتی	حافظه اکولوژیک محلی	انتقال تجربه از نسل‌های قبل، یادگیری بومی رفتار پرندگان، حافظه تاریخی زیست‌بوم
	بهره‌برداری فشرده از منابع	استفاده از تورهای ایستاده، شکار غیرگزینشی، دام‌گذاری گسترده

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون کنار)

استفاده از ابزارهای جدید صید، افزایش ظرفیت شکار، تغییر شیوه‌های سنتی دام‌گذاری	تحول فناوریانه در صید	دانش بومی کاربردی و استراتژیک
فشارهای اقتصادی معیشتی، وابستگی درآمد خانوار به صید، نوسانات بازار فروش	فشار معیشتی و بازار	
افزایش تقاضای شهری، سودآوری صید، گسترش بازار فروش پرندگان	کالایی شدن پرندگان	تأثیر اقتصاد بازار بر دانش بومی

می‌کند. در چارچوب نظریهٔ چرخهٔ تولید (Treadmill of Production)، این وضعیت قابل فهم است؛ زیرا نظام‌های اقتصادی مبتنی بر رشد، برای تداوم پویایی خود ناگزیر به گسترش مداوم تولید و مصرف هستند و این امر به‌طور ساختاری فشار فزاینده‌ای بر منابع طبیعی وارد می‌کند (آی گولد و همکاران، ۱۴۰۴). در این چارچوب، گسترش صید و تبدیل پرندگان مهاجر به بخشی از شبکهٔ بازار محلی، نه‌صرفاً نتیجه معیشت یا تصمیم‌های فردی، بلکه بازتاب ادغام زیست‌بوم در منطق گسترده‌تر انباشت و رشد اقتصادی است.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که معیشت محلی در کنار صید ماهی و کشت برنج به صید پرندگان هم وابسته است و حذف یا محدود کردن این فعالیت بدون در نظر گرفتن جایگزین‌های اقتصادی، باعث بحران معیشتی و افزایش مقاومت می‌شود. این نکته با مفهوم اقتصاد غیررسمی و اقتصاد سیاسی بقا پولانی (۲۰۰۱) همخوانی دارد.

در چارچوب عدالت محیط زیستی، همان‌طور که مارتینز-آلیر (۲۰۲۳) اشاره کرده، تعارضات غالباً حول توزیع نابرابر هزینه‌ها و منافع رخ می‌دهند. در فریدون کنار، هزینهٔ اصلی حفاظت محیط زیست متوجه صیادان و کشاورزان محلی است؛ درحالی‌که منافع نمادین و مالی عمدتاً نصیب نهادهای دولتی و سازمان‌های غیردولتی می‌شود. این توزیع نابرابر منجر به شکل‌گیری احساس بی‌عدالتی و مقاومت اجتماعی می‌گردد (Robbins, 2020). علاوه بر این، تبدیل طبیعت به منبع درآمد کالایی در قالب شبکه‌های بازار محور، نشان‌دهندهٔ تجاری‌سازی زیست‌بوم است که برخلاف اهداف حفاظت پایدار عمل و فشار مضاعفی بر جمعیت پرندگان مهاجر وارد می‌کند (Büscher, 2013).

یادداشت میدانی شمارهٔ ۴۵ (۹ آذر ۱۴۰۴): در مصاحبه با یکی از واسطه‌های بازار پرندگان فریدون کنار، وی اظهار داشت: "ما فقط خریدار نیستیم، بلکه به نوعی بازارگردان هستیم که قیمت و تقاضا را تنظیم می‌کنیم. این کسب‌وکار برای دهه‌ها خانواده در روستاهای اطراف منبع درآمد اصلی است." نقل قول از صیاد مسن (۸ آذر ۱۴۰۴): "اگر دولت بخواهد توها را جمع کند، باید به جای آن منبع درآمد جایگزین بدهد. ما با این کار زندگی مان را اداره می‌کنیم؛ این صرفاً تفریح یا شکار نیست، بلکه نان زن و بچه است." یادداشت میدانی شمارهٔ ۴۸ (۸ آذر ۱۴۰۴): بررسی قیمت‌ها و بازار فروش نشان می‌دهد که پرندگان صیدشده در این منطقه به کالایی با ارزش افزوده تبدیل شده‌اند که نه‌تنها در بازارهای محلی بلکه در رستوران‌ها نیز عرضه می‌شود. این روند، انگیزهٔ اقتصادی برای افزایش میزان صید را تقویت می‌کند.

یکی از لایه‌های کلیدی تعارض در زیست‌بوم فریدون کنار، بازتاب مناسبات پیچیدهٔ اقتصاد سیاسی معیشتی است که در آن صید پرندگان مهاجر فراتر از یک فعالیت معیشتی ساده خانوادگی، به یک نظام بازار محور تبدیل شده است. این موضوع با نظریه‌های کلیدی اقتصاد سیاسی پولانی (۲۰۰۱) درباره کالایی‌شدن طبیعت و همچنین مطالعات مارتینز-آلیر (۲۰۲۳) دربارهٔ عدالت محیط زیستی همخوانی دارد. در فریدون کنار، معیشت خانوارهای محلی علاوه بر کشاورزی برنج مبتنی بر صید پرندگان هم است و این فعالیت به‌صورت شبکه‌ای از کنش‌گران شامل صیادان، واسطه‌ها، فروشندگان بازارهای محلی و حتی رستوران‌داران سازمان یافته است. این ساختار، فشار مضاعفی بر زیست‌بوم وارد می‌آورد و مداخلات حفاظتی دولت را با مقاومت گسترده‌ای مواجه

جدول تم ۲. اقتصاد سیاسی معیشت و بازار محوری

مقوله‌ها	مفاهیم (کدهای متمرکز)	کدهای اولیه
	اقتصاد بقا و معیشت محلی	وابستگی خانوارها به درآمد صید، مکمل بودن شکار برای کشاورزی، تأمین هزینه‌های زندگی از طریق صید
اقتصاد سیاسی معیشت	شکندگی معیشت روستایی	فصلی بودن درآمد کشاورزی، نبود شغل جایگزین، وابستگی اقتصاد روستا به شکار
	شبکه‌های واسطه‌گری	حضور واسطه‌ها در خرید پرندگان، تعیین قیمت توسط دلان، شبکهٔ توزیع محلی
کالایی‌سازی زیست‌بوم	تجاری‌سازی منابع طبیعی	فروش پرندگان در بازارهای محلی، عرضه به رستوران‌ها، افزایش ارزش اقتصادی پرندگان
	مقاومت معیشتی در برابر حفاظت	مخالفت با جمع‌آوری توها، اعتراض به محدودیت‌های شکار، مقاومت در برابر مداخلات دولتی

محرومیت اقتصادی	احساس نابرابری در هزینه‌های حفاظت، بی‌اعتمادی به سیاست‌های رسمی، احساس	بی‌عدالتی توزیع هزینه‌ها و منافع	عدالت محیط زیستی
نبود برنامه‌های حمایتی، ضعف توسعه روستایی، محدود بودن فرصت‌های شغلی	فقدان حمایت اقتصادی		
وابستگی اقتصاد محلی به شکار، استمرار اقتصاد غیررسمی، ضعف برنامه‌های جایگزین	فشارهای معیشتی و نابرابری اقتصادی	چالش‌های حکمرانی حفاظتی	
افزایش تقاضای بازار، سودآوری فروش پرندگان، پیوند شکار با بازار شهری	انگیزه اقتصادی صید		
گسترش مصرف پرندگان در رستوران‌ها، ارزش افزوده اقتصادی، تشویق به صید بیشتر	فشار بازار بر منابع طبیعی	بازار محوری و فشار بر منابع طبیعی	

یادداشت میدانی شماره ۶۰ (۴ آذر ۱۴۰۴): در مصاحبه با یک مسؤول محلی سازمان محیط زیست، وی اشاره کرد: "ما بارها برای جمع‌آوری توره‌های غیرمجاز اقدام می‌کنیم، اما این فقط بخشی از ماجراست. در میدان، کنترل کامل وجود ندارد و به دلایل مختلف سیاسی و امنیتی نمی‌توانیم برخورد جدی کنیم." نقل قول از یکی از فعالان محیط زیست محلی (۴ آذر ۱۴۰۴): "این سیاست‌ها بیشتر نمایشی هستند؛ ساختار می‌خواهد نشان دهد که حفاظت می‌کند، اما در عمل چشم خود را روی فعالیت‌های گسترده می‌بندد تا تنش‌ها بالا نرود." یادداشت میدانی شماره ۶۴ (۲۸ آبان ۱۴۰۴): بازدید میدانی از بازار فروش پرندگان نشان داد که علی‌رغم برخوردها، بازار آزادانه فعالیت می‌کند و ساختارهای قدرت محلی از این وضعیت حمایت می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین عوامل تعارض در زیست‌بوم فریدون‌کنار، وجود شکاف‌های ساختاری و عملکردی در سیاست‌های رسمی حفاظت محیط زیست است. این موضوع به‌ویژه از منظر حکمرانی چندسطحی و تعامل میان نهادهای مختلف دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد و جامعه محلی قابل بررسی است. داده‌های میدانی نشان می‌دهند که سیاست‌های حفاظتی در عمل به شکلی دوگانه اجرا می‌شوند: در ظاهر و لایه‌های رسمی، سازمان‌های متولی اقدامات نمادین مانند جمع‌آوری تورها و جریمه‌های پراکنده را انجام می‌دهند، اما در میدان عمل، به دلایل مختلف از جمله ملاحظات، نسبت به فعالیت‌های گسترده صیادان در زیست‌بوم چشم‌پوشی می‌کنند.

این پارادوکس با مفهوم حفاظت نمایشی یا مدیریت از راه دور که توسط برینگتون و ایگو (۲۰۱۶) مطرح شده، تطابق دارد. در این رویکرد، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی به جای حل ریشه‌ای مسائل معیشتی و اجتماعی، به اقدامات ظاهری و نمادین روی می‌آورند که بیشتر وجهه بین‌المللی آن‌ها را حفظ می‌کند تا کارآمدی واقعی حفاظت را تضمین نماید. این وضعیت نه تنها موجب تداوم تخریب زیست‌بوم می‌شود، بلکه به بازتولید بی‌اعتمادی و تعارضات ساختاری دامن می‌زند.

این یافته‌ها نشان می‌دهند که نهادهای رسمی حفاظت در فریدون‌کنار گرفتار تساهل استراتژیک شده‌اند؛ آن‌ها به جای اجرای قانون به‌صورت جامع، اقدامات نمادین انجام می‌دهند تا ضمن حفظ مشروعیت، از ناآرامی‌های معیشتی جلوگیری کنند (West, Igoe & Brockington, 2006). این سیاست‌ها، به جای کاهش تعارضات، به افزایش حس بی‌عدالتی و ناامیدی در جامعه محلی منجر می‌شوند و ساختارهای قدرت محلی را تقویت می‌کنند. این وضعیت از منظر نظری با حکمرانی چندسطحی و پارادوکس حفاظت از راه دور هم‌خوانی دارد، جایی که تصمیم‌گیری‌های مرکزی از لایه‌های محلی فاصله می‌گیرند و از طریق سیاست‌های نمادین، کنترل را حفظ می‌کنند (Brockington & Igoe, 2016). به همین دلیل، سیاست‌های حفاظتی فاقد انسجام لازم برای برطرف کردن تعارضات واقعی و پایداری محیط زیست‌اند.

جدول تم ۳. دوگانگی ساختاری در سیاست‌های حفاظتی

مقوله‌ها	مفاهیم (کدهای متمرکز)	کدهای اولیه
	اقدامات نمادین حفاظتی	جمع‌آوری مقطعی تورها، جریمه‌های پراکنده، تعطیلی موقت بازارها
سیاست‌های حفاظتی رسمی	حفاظت نمایشی	نمایش رسانه‌ای برخوردها، تأکید بر اجرای قانون، ارائه گزارش‌های اداری

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون‌کنار)

چشم‌پوشی از فعالیت دامگاه‌ها، مدارا با صیادان، عدم اجرای کامل قانون	تسهل استراتژیک	ناکارآمدی حکمرانی
ناهماهنگی میان قانون و اجرا، ضعف نظارت میدانی، عقب‌نشینی نهادی	تعارض ساختاری و ناهمسویی	
نگرانی از تنش اجتماعی، ملاحظات امنیتی، فشارهای سیاسی محلی	ملاحظات امنیتی و اجتماعی	
محدودیت قدرت اجرایی محیط زیست، وابستگی به تصمیمات بالادستی، مداخله نهادهای محلی	پیچیدگی ساختار قدرت	حکمرانی چندسطحی و پیچیدگی‌های محلی
حمایت غیررسمی از بازار پرندگان، نفوذ دامگاه‌داران، شبکه‌های قدرت محلی	بازتولید قدرت محلی	
افزایش بی‌اعتمادی به دولت، تداوم تعارض، ناکامی در جلب مشارکت محلی	بازتولید تعارض و بی‌اعتمادی	تشدید تنش‌ها و بحران مشروعیت
فاصله میان قانون و عمل، اجرای گزینشی مقررات، ناکامی سیاست‌های حفاظتی	سیاست‌های دوگانه و ناکارآمد	
تضاد میان تعهدات رسمی و واقعیت میدان، ناکارآمدی نهادی، حفاظت غیرمؤثر	پارادوکس حفاظت از راه دور	پارادوکس حفاظت از راه دور

می‌دهد که دو جهان دید کاملاً متفاوت هم‌زمان در یک زیست‌بوم واحد وجود دارد که باعث شده مذاکرات میانجی‌گرانه ناکام بماند. این وضعیت چالشی بزرگ برای سیاست‌گذاران محیط زیست است که معمولاً با رویکردهای یک‌جانبه و از بالا به پایین به مسأله نگاه می‌کنند.

این مجموعه داده‌ها نمایان‌گر وضعیت شکاف معنا است که منجر به تولید بی‌اعتمادی و مقاومت فرهنگی در برابر سیاست‌های رسمی حفاظتی می‌شود. در شرایطی که کنش‌گران محلی پرندگان را به‌عنوان بخشی از هویت، رزق و مالکیت تاریخی خود می‌بینند، سیاست‌گذاران محیط زیست آن‌ها را به‌عنوان تهدیدی برای گونه‌های در معرض خطر می‌شناسند. بر اساس این، پژوهش‌گران حوزه مردم‌شناسی محیط زیست پیشنهاد می‌کنند که حفاظت موفق نیازمند حکمرانی چندصدایی و مشارکت معنادار مردم محلی در طراحی و اجرای برنامه‌های حفاظتی است (Cinner et al., 2021). بدون چنین رویکردی، حفاظت به حفاظت نمایشی و محل تضادهای شدید تبدیل خواهد شد (Brockington & Igoe, 2006).

علاوه بر این، تحلیل‌های مردم‌شناختی نشان می‌دهد که دانش بومی نه تنها صرفاً دانش فنی نیست، بلکه شامل ارزش‌ها، هنجارها و روابط قدرت است که در بسترهای خاص تاریخی و فرهنگی شکل گرفته‌اند (Agrawal, 2005). نادیده گرفتن این بُعد از دانش بومی، منجر به کاهش مشروعیت سیاست‌های رسمی و افزایش مقاومت خواهد

یادداشت میدانی شماره ۸۹ (۵ آذر ۱۴۰۴): در گفتگو با یکی از کشاورزان روستا: ما از نسل‌های قبل این زمین‌ها را با پرندگان شریک بودیم. پرندگان مثل خانواده ما هستند، اما اگر قرار باشد زمین را بدون اجازه ما بگیرند و بگویند حق شکار ندارید، پس ما باید چه کنیم؟ مصاحبه با یک صیاد جوان (۶ آذر ۱۴۰۴): دولت فقط مجازات می‌کند، ولی نمی‌گوید ما چطور باید زندگی کنیم. من هر سال تور می‌اندازم چون نامم از همین است. آن‌ها نمی‌فهمند که این کار برای ما فقط شکار نیست، بخشی از زندگی و هویت ماست. یادداشت میدانی شماره ۹۴ (۸ آذر ۱۴۰۴): مسؤول محیط زیست می‌گفت: "شما باید قوانین را رعایت کنید" و صیادان راه خود را می‌رفتند. هیچ‌کس حاضر به شنیدن دیدگاه طرف مقابل نبود. مصاحبه با مسؤول محیط زیست منطقه (۶ آذر ۱۴۰۴): ما باید حفاظت کنیم، اما بدون همکاری محلی‌ها نمی‌توانیم. متأسفانه، جهان بینی ما و آن‌ها خیلی متفاوت است؛ آن‌ها طبیعت را منبع روزمره می‌بینند، ما آن را میراثی برای نسل‌های آینده.

یکی از چالش‌های کلیدی در مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی فریدون‌کنار، فهم عمیق معانی و هویت‌هایی است که کنش‌گران محلی به پرندگان مهاجر و فضای زیست‌گاه نسبت می‌دهند. این تعارض نه صرفاً یک مسأله اکولوژیک یا اقتصادی، بلکه یک نزاع هویتی و فرهنگی است که در آن ماهیت و حق در تعریف رابطه انسان-طبیعت از سوی بازیگران مختلف، به‌صورت بنیادین متفاوت معنا می‌شود.

این یافته‌ها، منطبق با نظریه هستی‌شناسی سیاسی آرتورو اسکوپار (۲۰۲۰) و بحث ناهم‌سازی‌های هستی‌شناختی بلایزر (۲۰۱۳)، نشان شد.

جدول تم ۴. ضرورت واکاوی مردم‌شناختی تعارض‌ها

مقوله‌ها	مفاهیم (کدهای متمرکز)	کدهای اولیه
	ناهم‌سازی هستی‌شناختی	اختلاف در نگاه به پرندگان، تعارض میان نگاه معیشتی و حفاظتی، تفاوت جهان‌بینی محلی و دولتی
تعارض‌های معنایی و هویتی	تعارض در تعریف طبیعت و حق	تلقی پرندگان به‌عنوان رزق، تلقی پرندگان به‌عنوان میراث طبیعی، اختلاف در تعریف حق بهره‌برداری
	کمبود گفت‌وگوی میان فرهنگی	نبود گفت‌وگوی مؤثر میان دولت و مردم، حذف صدای محلی، ضعف ارتباط میان کنش‌گران
بسترهای گفت‌وگو و تسهیل تعامل	ضرورت مشارکت فعال جامعه محلی	نادیده گرفتن تجربه زیسته مردم، سیاست‌گذاری از بالا به پایین، ضعف مشارکت واقعی
	پیامدهای اجتماعی تعارض	احساس محرومیت اقتصادی، احساس بی‌عدالتی در سیاست‌های حفاظتی، بی‌اعتمادی به نهادهای رسمی
پیامدهای اجتماعی - فرهنگی بحران حفاظت	چالش‌های اجتماعی - فرهنگی	تداوم مقاومت محلی، کاهش سرمایه اجتماعی، تشدید بی‌اعتمادی فرهنگی
	ارزش‌ها و هنجارهای بومی	انتقال نسلی تجربه زیست‌بومی، پیوند دانش با هویت محلی، فهم بومی از طبیعت
مفهوم گسترش‌یافته دانش محلی	مفهوم گسترش‌یافته دانش محلی	دانش محلی به‌عنوان نظام معنایی، پیوند دانش با فرهنگ، چندبعدی بودن دانش بومی
	سیاست‌گذاری مشارکتی	ضرورت حضور مردم در تصمیم‌گیری، مشارکت محلی در حفاظت، تأکید بر حکمرانی چندصدایی
راهکارهای مردم‌محور حفاظت	راهکارهای مردم‌محور حفاظت	تعامل دولت و جامعه محلی، حفاظت مشارکتی، استفاده از ظرفیت دانش بومی

برداشت‌های ذات‌گرایانه از دانش بومی را که آن را صرفاً عاملی در جهت حفاظت محیط زیست می‌دانند، با چالش مواجه می‌سازد (Berkes, 2018). مطابق با دیدگاه آگراوال (۲۰۰۵)، دانش بومی در بستر شرایط اقتصادی و اجتماعی شکل گرفته و متناسب با نیازهای معیشتی و شرایط

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دانش بومی در زیست‌بوم فریدون‌کنار ماهیتی دوگانه دارد؛ به این معنا که هم در بازتولید و حفظ زیستگاه پرندگان مهاجر نقش ایفا می‌کند و هم به‌عنوان ابزاری برای صید و بهره‌برداری از این زیست‌بوم عمل می‌کند. این وضعیت،

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون‌کنار)

"ما که این زمین را ساختیم و نگه داشتیم، دولت نمی‌تواند بیاید بگوید دیگر نمی‌توانید صید کنید. این حق ماست" (مصاحبه، فریدون کنار، ۱۴۰۴). این نوع روایت‌ها نشان می‌دهد که کنش‌گران محلی، خود را نه متخلف، بلکه صاحبان و حافظان اصلی زیست‌بوم می‌دانند و مشروعیت مداخله دولت را به چالش می‌کشند.

بخش دیگری از یافته‌ها به شکاف میان سیاست‌های رسمی حفاظت و امکان اجرای آن‌ها در میدان مربوط می‌شود. داده‌های میدانی نشان می‌دهد که نهادهای مسؤؤل حفاظت محیط زیست، از یک سو تحت فشار قوانین و تعهدات ملی و بین‌المللی قرار دارند و از سوی دیگر، با واقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی منطقه مواجه‌اند. در نتیجه، اجرای سیاست‌های حفاظتی اغلب به اقدامات محدود و مقطعی تقلیل می‌یابد. یکی از کارکنان محیط زیست در این خصوص بیان می‌کند: "ما نمی‌توانیم همه تورها را جمع کنیم؛ اگر این کار را بکنیم، واکنش ایجاد می‌شود. مجبوریم بعضی وقت‌ها چشم‌پوشی کنیم". این وضعیت را می‌توان در چارچوب نظریه حکمرانی چندسطحی و نقد حفاظت نمایشی تحلیل کرد (Brockington & Igoe, 2006); وضعیتی که

طبیعی و سرمایه‌زیستی جهانی تلقی می‌کنند، بسیاری از کنش‌گران محلی آن‌ها را بخشی از نظام معیشتی و حق تاریخی بهره‌برداری از زمین می‌دانند. یکی از مشارکت‌کنندگان در توصیف این مسأله می‌گوید: "برای ما پرند فقط یک حیوان نیست؛ زندگی ما به آن ربط دارد. وقتی کسی از بیرون می‌آید و می‌گوید نباید شکار کنید، انگار زندگی ما را نمی‌فهمد". این تجربه زیسته نشان می‌دهد که تعارض موجود صرفاً ناشی از تخلف یا ضعف نظارت نیست، بلکه ریشه در تفاوت نظام‌های معنایی و ادراک متفاوت کنش‌گران از طبیعت، مالکیت و حفاظت دارد.

می‌شود. این دانش از یک سو در حفظ و بازتولید زیستگاه پرندگان مهاجر نقش ایفا و از سوی دیگر، امکان بهره‌برداری و صید را فراهم می‌کند. از این منظر، دانش محلی را نمی‌توان صرفاً به‌عنوان راهکاری ذاتاً حفاظتی یا الگویی رماتیک برای پایداری محیط زیست در نظر گرفت، بلکه باید آن را در بستر روابط قدرت، اقتصاد محلی و راهبردهای بقا فهم کرد (Berkes, 2018; Agrawal, 2005).

همچنین پژوهش نشان داد که گسترش اقتصاد صید و پیوند آن با شبکه‌های محلی ذی‌نفع، موجب شکل‌گیری نوعی مقاومت در برابر سیاست‌های رسمی حفاظت شده است. بسیاری از کنش‌گران محلی، حفاظت دولتی را نه به‌عنوان ضرورتی زیست‌محیطی، بلکه به‌مثابه مداخله‌ای در حق معیشت و مالکیت خود تلقی می‌کنند. این وضعیت را می‌توان در چارچوب بوم‌شناسی سیاسی و تحلیل کالایی‌شدن طبیعت

متغیر بازتولید می‌شود. در منطقه مورد مطالعه، دانش محلی نه تنها در مدیریت آب، زمین و جذب پرندگان مهاجر نقش دارد، بلکه هم‌زمان امکان صید و بهره‌برداری از این منابع را نیز فراهم می‌کند. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند: "ما زمین را برای پرندها آماده می‌کنیم تا بیایند و غذا بخورند، اما وقتی تعدادشان زیاد می‌شود، تور می‌گذاریم. این زندگی ماست؛ باید صید کنیم". این روایت نشان می‌دهد که برای کنش‌گران محلی، حفاظت و بهره‌برداری دو امر متضاد تلقی نمی‌شوند، بلکه در قالب یک منطق معیشتی واحد فهم می‌شوند.

یافته‌ها همچنین نشان می‌دهد که اقتصاد صید در سال‌های اخیر از یک فعالیت صرفاً معیشتی فراتر رفته و به بخشی از اقتصاد محلی و شبکه‌ای از منافع تبدیل شده است. این مسأله را می‌توان در چارچوب بوم‌شناسی سیاسی و تحلیل پولاتی (۲۰۰۱) از کالایی‌شدن طبیعت فهم کرد؛ فرآیندی که در آن منطق بازار به تدریج بر شیوه‌های سنتی بازتولید منابع طبیعی غلبه می‌کند. در چنین شرایطی، سیاست‌های رسمی حفاظت از سوی بخشی از جامعه محلی به‌عنوان تهدیدی علیه معیشت و حق بهره‌برداری تلقی می‌شود. یکی از صیادان در این زمینه اظهار می‌کند:

در آن سیاست‌های حفاظتی بیش از آنکه به تغییر ساختاری منجر شوند، در سطح اقدامات نمادین باقی می‌مانند.

یکی دیگر از یافته‌های مهم پژوهش، وجود تفاوت‌های معنایی و ادراکی میان جامعه محلی و نهادهای رسمی درباره مفهوم پرند و حفاظت است. براساس رویکرد هستی‌شناسی سیاسی (Escobar, 2020; Blaser, 2013). تعارضات محیط زیستی تنها بر سر منابع مادی نیستند، بلکه از تفاوت در شیوه‌های فهم و معنا دادن به طبیعت نیز ناشی می‌شوند؛ درحالی‌که نهادهای رسمی، پرندگان مهاجر را بخشی از میراث

۴ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نشان داد که تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر فریدون کنار، برخلاف روایت‌های رسمی که آن را صرفاً به جهل محیط زیستی یا سودجویی فردی تقلیل می‌دهند، حاصل تلاقی پیچیده ساختارهای معیشتی، سیاست‌های حفاظتی و تفاوت در شیوه‌های فهم و معنا دادن به طبیعت است. این پژوهش با رویکردی مردم‌شناختی و در چارچوب بوم‌شناسی سیاسی تلاش کرد ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی این تعارض را تحلیل کند و نشان دهد که مسأله حفاظت در این منطقه صرفاً یک موضوع زیست‌محیطی یا حقوقی نیست، بلکه ریشه در بحران‌های عمیق‌تر حکمرانی، عدالت محیط زیستی و ناهم‌سویی نظام‌های معنایی دارد. یافته‌ها نشان داد که دانش بومی در فریدون کنار دانشی ایستا و یکپارچه نیست، بلکه ماهیتی پویا و هیبریدی دارد که در تعامل با شرایط اقتصادی، فشارهای بازار و ضرورت‌های معیشتی بازتولید

زمین است. این ناهم‌سویی معنایی و هستی‌شناختی موجب شده است که بسیاری از سیاست‌ها و گفت‌وگوهای حفاظتی، بدون دستیابی به تفاهمی پایدار با بن‌بست مواجه شوند (Blaser, 2013). در مجموع، این پژوهش بر ضرورت اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای، انتقادی و عدالت‌محور در مطالعه و مدیریت تعارضات زیست‌محیطی تأکید می‌کند؛ رویکردی که بتواند هم‌زمان به ابعاد اکولوژیک، اقتصادی، فرهنگی و معنایی حفاظت محیط زیست توجه داشته باشد. بدون به‌رسمیت شناختن این پیچیدگی‌ها، سیاست‌های حفاظتی نه تنها با ناکامی مواجه خواهند شد، بلکه ممکن است به تشدید تنش‌های اجتماعی و بی‌اعتمادی میان جوامع محلی و نهادهای رسمی بینجامند. این مطالعه، به‌عنوان یکی از معدود پژوهش‌های مردم‌شناختی در زمینه تعارضات زیست‌بوم‌های تالابی ایران، تلاش کرده است چشم‌اندازی عمیق‌تر از پیوند میان فرهنگ، معیشت، قدرت و محیط زیست ارائه دهد.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) اعلام می‌کنند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسنده (نویسندگان)، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکتشان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌کند (می‌کنند).

فهم کرد؛ جایی که منطق بازار و معیشت، در تقابل با سیاست‌های حفاظتی قرار می‌گیرد (Polanyi, 2001; Robbins, 2020). یافته‌ها همچنین بیان‌گر وجود شکاف میان سیاست‌های رسمی حفاظت و امکان اجرای مؤثر آن‌ها در میدان است. نهادهای مسئول حفاظت محیط زیست، از یک‌سو تحت فشار تعهدات قانونی و بین‌المللی قرار دارند و از سوی دیگر، با پیچیدگی‌های اجتماعی و اقتصادی منطقه مواجه‌اند. در نتیجه، سیاست‌های حفاظتی اغلب به اقدامات مقطعی و نمادین محدود می‌شوند؛ وضعیتی که به تداوم بی‌اعتمادی میان جامعه محلی و نهادهای دولتی انجامیده است (Brockington & Igoe, 2006; Büscher, 2013). در سطحی عمیق‌تر، پژوهش نشان داد که تعارض موجود، صرفاً نزاعی بر سر منابع طبیعی نیست، بلکه ریشه در تفاوت‌های بنیادین در فهم پرنده و حفاظت دارد. برای نهادهای رسمی و بین‌المللی، پرندگان مهاجر بخشی از میراث طبیعی و سرمایه زیستی جهانی محسوب می‌شوند، درحالی‌که برای بسیاری از کنشگران محلی، پرنده بخشی از نظام معیشتی، حق بهره‌برداری و رابطه تاریخی آنان با

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سه‌م نویسندگان در پژوهش

نویسنده اول: ...

نویسنده دوم: ...

نویسنده سوم: ...

...

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون‌کنار)

Reference

- Khosh-Sirat, S. Y., Rouhani, A., Afrasiabi, H., & Salehi, S. (2025). Examining the interaction between local communities and environmental policies: A qualitative study of conflicts between indigenous residents and park rangers around protected areas of Boujagh National Park. *Journal of Applied Sociology*, 35(4). <https://doi.org/10.22108/jas.2024.141780.2522> (in Persian)
- Khosh-Sirat Soleimani, Y., Rouhani, A., Afrasiabi, H., & Salehi, S. (2024). People-environmental policy interactions: A qualitative study of conflicts between indigenous communities surrounding protected areas and park rangers in Boujagh National Park. *Applied Sociology*, 35(4), 33-54. <https://doi.org/10.22108/jas.2024.141780.2522> (in Persian)
- Jensi, Z., Mahmoudi Chenari, H., Rahimipour Sheikhani-Nejad, M. A., Maskani, H. R., & Abedi, T. (2023). A layered analysis of the causes of wetland unsustainability in Iran. *Majles and Strategy*, 30(114), 5-39. <https://doi.org/10.22034/mr.2022.5133.4932> (in Persian)
- Norouzi, A., Monsef, A., & Nouri, N. (2023). Assessing the impacts of vernacular architecture on sustainable rural development (Case study: Southwestern region of Isfahan Province). *Environmental Geography and Planning*, 34(4), 133-158. <https://doi.org/10.22108/gep.2023.13695.1.1574> (in Persian)
- Hasani, S. Q. (2018). An analysis of challenges and vulnerabilities of cultural resilience in indigenous communities (Case study: Local wetlands of Fereydunkenar). *Sociology of Social Institutions*, 5(12), 269-291. <https://doi.org/10.22080/ssi.1970.2140> (in Persian)
- Agrawal, A. (2020). *Environmentality: technologies of government and the making of subjects*. duke university press.
- Blaser, M. (2013). Notes towards a political ontology of 'environmental' conflicts. *Contested ecologies: Dialogues in the South on nature and knowledge*, 13-27.
- Brockington, Daniel; Igoe, James (2006). *Eviction for Conservation: A Global Overview*. *Conservation and Society* 4(3):p 424-470, Jul-Sep.
- Martínez-Alier, J. (2023). *Land, Water, Air and Freedom*. Edward Elgar Publishing.
- Escobar, A. (2020). *Pluriversal politics: The real and the possible*. Duke University Press.
- Büscher, B. (2013). *Transforming the frontier: peace parks and the politics of neoliberal conservation in Southern Africa*. Duke University Press.
- DeWalt, K. M., & DeWalt, B. R. (2011). *Participant observation: a guide for fieldworkers (Second.)*. Rowman Altamira.
- Fetterman, D. M. (2019). *Ethnography: Step-by-step*. Sage Publications.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2019). *Ethnography: Principles in practice*. Routledge.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>.
- Carspecken, F. P. (2013). *Critical ethnography in educational research: A theoretical and practical guide*. Routledge.
- Adams, W. M., & Hutton, J. (2007). People, parks and poverty: Political ecology and biodiversity conservation. *Conservation and Society*, 5(2), 147-183.
- Ruano-Chamorro, C., Gurney, G. G., & Cinner, J. E. (2022). *Advancing procedural justice in*

- conservation. *Conservation Letters*, 15(3), Robbins, P. (2020). *Political ecology: A critical introduction* (3rd ed.). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Blaser, M. (2013). Notes towards a political ontology of 'environmental' conflicts. In *Contested Ecologies* (pp. 13-27). HSRC Press.
- Agrawal, A. (2005). *Environmentality: Technologies of government and the making of subjects*. Duke University Press.
- Berkes, F. (2018). *Sacred ecology* (4th ed.). Routledge.
- Robbins, P. (2019). *Political ecology: A critical introduction*. John Wiley & Sons.
- Skovgaard, A. (2020). The ontological politics of conservation conflicts. *Journal of Political Ecology*, 27, 1-14.
- Agrawal, A., & Gibson, C. C. (1999). Enchantment and disenchantment: the role of community in natural resource conservation. *World development*, 27(4), 629-649. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00161-2](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00161-2).
- Berkes, F. (2017). *Sacred ecology* (3rd ed.). New York: Routledge.
- Escobar, A. (1999). After nature: Steps to an antiessentialist political ecology. *Current Anthropology*, 40(1), 1-30. <https://doi.org/10.1086/515799>.
- Polanyi, K. (2001). *The great transformation: The political and economic origins of our time*. Boston: Beacon Press.
- West, P., Igoe, J., & Brockington, D. (2006). Parks and peoples: The social impact of protected areas. *Annual Review of Anthropology*, 35, 251-277. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.35.081705.123308>
- Handy, C. (1989). *The age of unreason*. Harvard Business School Press.
- Robbins, P. (2019). *Political ecology: A critical introduction*. John Wiley & Sons.
- Piers Beirne & Nigel South (2007). *Issues in Green Criminology: Confronting Harms against Environments, Humanity and Other Animals*. Cullompton: Willan Publishing.
- Gould, Kenneth Allan; Pellow, David N.; Schnaiberg, Allan. (2025). *The Treadmill of Production: Inequality and Unsustainability in the Global Economy*. Translated by Sadegh Salehi & Mohaddeseh Taherpour. Babolsar: Mazandaran University Press.
- Michael J. Lynch, & Paul B. Stretesky (2003). *Environmental inequality: The political economy of environmental justice*. Boulder, CO: Westview Press.

دانش محلی، معیشت و سیاست‌های حفاظتی: واکاوی مردم‌شناختی یک تعارض در زیست‌بوم پرندگان مهاجر (مطالعه

موردی: دامگاهان فریدون‌کنار)

- Allan Schnaiberg (2008). *The Environment: From Surplus to Scarcity* (Updated Edition). New York: Oxford University Press.
- Virginia Braun & Victoria Clarke (2022). *Thematic Analysis: A Practical Guide*. SAGE Publications.
- Seyed Ahmad Mir Mohamad Tabar, Michael D. Briscoe, Maryam Sohrabi & Meysam Farajpour (17 Jul 2025): Illegal bird hunting in Iran: results from a survey in Fereydunkenar, *Environmental Sociology*, DOI: 10.1080/23251042.2025.2534254
- Seyed Ahmad Mir Mohamad Tabar, Jessica Bell Rizzolo, Mohammad Mazlom Khorasani & Mohsen Noghani (2023) Social Learning, Neutralization, and Environmental Crimes: An Empirical Test of Differential Association and Neutralization Theories in Iran, *Society & Natural Resources*, 36:2, 149-169, DOI: 10.1080/08941920.2022.2139442.